

Luuk van Middelaar

Oorlog en verontwaardiging in het Duitse debat

Duitsland is in shock, welhaast in identiteitscrisis. Het debat over Rusland is er on-eindig feller dan in Nederland, België of Frankrijk. De angst voor oorlog zit bij de oosterburen dicht onder de huid. In Berlijn voelt Moskou lang niet zo ver als in Amsterdam; geografie telt. Ook historische ervaringen liggen er dicht onder de oppervlakte.

En nu moet Duitsland abrupt afscheid nemen van decennia ontspanningspolitiek jegens Moskou. Al lang voor de nu verhuisde bondskanselier Schröder (SPD) gingen de hoge waarden diplomatieke ontspanning en continentale vrede hand in hand met het koele waarborgen van (West-)Duitse economische belangen, de import van goedkoop gas voor industrie en huishoudens voorop. Over het eerste (de waarden) werd veel gesproken, over het tweede (de belangen) veel minder.

Dat laatste wreekt zich, nu de *Zeitenwende* van bondskanselier Scholz

oorlogsverklaring vier van 's werelds vijf kernmachten in open conflict zou brengen.

Vandaar de prangende vragen in het Duitse debat: wat is licht en wat is zwaar, welke wapensteun voor Kiev overschrijdt de drempel? Wanneer verandert deze proxy-oorlog in krijg tussen de NAVO en Rusland? Het lastige is dat we de antwoorden niet kennen, aangezien - in Habermas' termen - de „definiërmacht” bij Poetin ligt.

Tegelijk, schrijft de denker, mag dit niet tot een „politiek van de angst” leiden waarin het Westen zich steeds door Moskou laat chanteren en aanvallen op andere staten (Georgië, Moldavië, ...) kunnen volgen. Ons oorlogsdoel moet dus zijn, besluit hij, dat Oekraïne „niet mag verliezen”.

Het heeft wel iets ironisch: de 92-jarige Habermas die verbaasd kijkt naar een overdosis moraal in het politieke debat. Als geen ander heeft hij na 1945 de heruitvinding van de Bondsrepubliek als 'postnationale', aan universele waarden gebonden vredesmacht in het hart van de EU begeleid.

De pacifisten die plots om wapens vragen zijn niet weloverwogen realisten geworden, schrijft hij, maar halsoverkop het realisme ingetuiemeld.

Deze plotse debatzwenkingen zijn geen toeval, maar een bijverschijnsel van het diepe Duitse verlangen 'aan de juiste kant van de geschiedenis' te staan. Bij de goede partij horen; nooit meer Hitler - deze wens is ook Habermas, zestien jaar oud in 1945, niet vreemd. Het leidde tot een Duitse buitenlandpolitiek die in termen van waarden spreekt, liever dan van klassieke staatsraison en strategische belangen. Met deze aanpak herwon het land de internationale goodwill (een vitaal belang op zich). Maar twee nadelen springen steeds meer in het oog.

Ten eerste: kwetsbaarheid voor het verwijt van hypocrisie. De rest van de wereld ziet uiteraard prima dat gaspijpleidingen behalve vrede ook, ja, gas opleveren. Of - om een eerdere Europese crisis te nemen - dat het redden van de Griekse staatsfinanciën ook Duitse banken hielp. Wie zijn belangen zichtbaar uitoeft maar niet onder woorden brengt, verliest geloofwaardigheid.

De bruuske zwiepen in het eigen debat vormen het andere nadeel van overmoralisering. Tot voor kort draaide het Ruslanddiscours om vrede, stabiliteit en (oorlogs)schuld jegens de Sovjet-Unie - alles met de beste bedoelingen. Nu is het: rechtvaardigheid, democratie, Oekraïens leed. De oude morele argumenten vielen op 24 februari weg, nieuwe komen ervoor in de plaats. Bij gebrek aan dempende continuïteiten krijg je een totale kentering. En daar is het land nu duizelig van.

In Duitsland vielen de oude morele argumenten op 24 februari weg; nieuwe komen ervoor in de plaats

(SPD) concreet gestalte moet krijgen en het hele land over oorlog en vrede meepraat. De luidste stemmen eisen dat de regering-Scholz de Russen harder straft en aan Oekraïners sneller wapens levert. Deze kritiek komt van de oppositie maar ook van de meeregerende Groenen. Volgens *Der Spiegel* zijn die in „olijfgroenen” veranderd, zo snel verliep de bekering van „pacifisten tot pantserfans”.

In deze sfeer werd een open brief van 28 intellectuelen en kunstenaars (onder wie schrijvers Juli Zeh en Martin Walser), waarin voor terughoudendheid werd gepleit, vorige week op hoon onthaald. Zij schreven iets te makkelijk dat we Poetin niet mogen provoceren.

Indrukwekkender was de interventie van Jürgen Habermas in de *Süddeutsche Zeitung*. Europa's belangrijkste levende filosoof ondersteunt de inzet van bondskanselier Scholz om „risico's af te wegen”. Bij alle begrip voor de wens bruut onrecht te stoppen toont Habermas zich toch „geërgerd” door al te zelfverzekerde morele verontwaardiging.

Het Westen zit nu eenmaal met een enorm dilemma. We steunen Oekraïne, waar de agressor mensen vermoordt en verkracht. Tegelijk hebben we ons met het „eveneens goed te rechtvaardigen besluit” geen oorlogspartij te worden, deels de handen gebonden, aangezien een